ZNAMENITI HRVATI ISLAMSKE VJERE

10

ENVER ČOLAKOVIĆ

ZNAMENITI HRVATI ISLAMSKE VJERE

1. Kolo

Knjiga 10: Enver Čolaković

Urednici:
Mirsad Bakšić, brigadir HV, dipl. iur., publicist
Andrej Rora, publicist

Nakladnik:
Hrvatsko-muslimansko kulturno društvo:
"Narodna uzdanica", Zagreb

Tisak:
"Targa", Zagreb

Zagreb, 1995.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb
UDK 886.2-05 Čolaković, E.
929 Čolaković, E.

ENVER Čolaković / [urednik izdanja Božica Ercegovac]. - Zagreb: Hrvatsko-muslimansko kulturno društvo "Narodna uzdanica", 1995. - 17 str. ; 18 cm. - (Znameniti Hrvati islamske vjere ; Kolo 1, knj. 10)

ISBN 953-96288-9-X
1. Čolaković, Enver

951023054

TISKANO NA EKO I 100% RECIKLIRANOM PAPIRU

ENVER ČOLAKOVIĆ
(1913 — 1976.)

Enver Čolaković rodio se 27. svibnja 1913. u Budimpešti. Otac mu bijaše industrijalac Vejsil-beg Čolaković, vlasnik mnogih nekretnina i sarajevske ciglane koja je sve do kraja II. svjetskog rata zaposjedala područje današnjega glavnog željezničkog kolodvora, a njegova majka Ilona (Fatima-Zehra) izdanak je stare mađarske plemićke obitelji Mednyanszky.

Nesretno i burno djetinjstvo, protkano selidbama i putovanjima, Enver Čolaković provodi uglavnom u Budimpešti, a nakon prvoga svjetskog rata obitelj Čolaković seli u Sarajevo. Njegov materinji jezik je mađarski, a njemački isto tako dobro poznaje. Ovim jezicima dugo godina vlada bolje nego li hrvatskim. Enver Čolaković je rođen sa srčanom manom i bio je bolježljivo dijete. Njegovu je majku, premda je preuzela očevu vjeru, sarajevsko društvo odbacilo kao "Švabicu", kao i njegova oca, koji je naglo siromašio radi nelojalne konkurencije, a i državne pljačke njegove imovine nakon prvog svjetskog rata. Enverov je otac u tridesetim godinama započeo parnicu s državom, tražeći povrat opljačkanih imanja, koja se otegla u nedogled.

Troškovi parnice, kao i preseljenje obitelji u Beograd, uzrokovali su mu brojne tegobe - morao je prekinuti redovno školovanje u drugom razredu gimnazije.

Enver Čolaković, koji sebe smatra "rođenim pjesnikom", piše liriku od trenutka kada je naučio pisati na mađarskom, hrvatskom, a ponekad i njemačkom jeziku. Uči hrvatski prevodeći svoje vlastite pjesme kao i pjesme Petõfija, Adyja, Göthea i drugih omiljenih pjesnika.

Čolakovićeva mladenačka lirika na mađarskom nije sačuvana u rukopisu. Prema Stojanu D. Vujičiću on je u Mađarskoj objavljivao pjesme potpisujući se svojim mađarskim imenom Laszlo (Eduard Ladislaus) Mendyanszky. Sačuvana je mladenačka poema "Smrt umjetnika" i 1928. 1938. završio je veći broj pripovjedaka i satira iz muslimanskog života. Studirao je fiziku i matematiku u Beogradu i Budimpešti, premda nije bio redoviti student. "San njegovih ambicija" bijaše tada, kako sam tvrdi u svome dnevniku, napisati sveobuhvatnu povijest matematike.

Od 1939. počinje period Čolakovićevog intenzivnog objavljivanja proze. U zagrebačkom časopisu *Svijet 7 dana* objavio je od 1939. do 1940. deset pripovjedaka. Do kraja 1942. završio je roman *Legenda o Ali-paši* te autobiografsko djelo *Knjiga majci*.

Period od 1943. do kraja 1944. je ispunjen najplodnijim Čolakovićevim javnim radom. 1943. dobiva nagradu "Matice hrvatske" za najbolji hrvatski roman, na temelju rukopisa romana *Legenda o Ali-paši*.

Novine "Nova Hrvatska" 1944. objavljuju razgovor s Enverom Čolakovićem dobitnikom književne nagrade u kojem on o sebi kaže: *Počeo sam pisati kada i ostali pisci, u nižim razredima gimnazije. Iako sam dugo pisao, može se reći petnaestak godina, nisu me poznavali u književnim krugovima, jer sam uglavnom pisao sam za sebe. Tek*

posljednje dvije godine, na navaljivanje nekih najbližih prijatelja, odlučio sam se na tiskanje nekih svojih stvari. Tako sam se pojavio u "Novom Beharu", "Hrvatskoj misli" "Osvitu".

Puno pišem. Prošle godine mi je u Sarajevskom kazalištu prikazana komedija: "Moja žena krpi čarape". Osim toga napisao sam i tiskao više pripovjesti i pjesama. Prve svoje pripovjetke tiskao sam u zagrebačkom tjedniku "Sedam dana" prije nekoliko godina. Bavim se puno i prevođenjem s njemačkog jezika. Tako sam prošle godine na zahtjev intendanta Sarajevskog kazališta g. Ahmeda Muradbegovića preveo klasično dramsko djelo "Razbojnici" od Schilera.

Iz ovoga perioda osobito su zanimljivi politički osvrti o bosansko-hercegovačkim muslimanima koje Čolakovic objavljuje pod pseudonimom Alija Kopčić u sarajevskom časopisu "Osvit", te u zagrebačkom "Hrvatskom narodu".

Tako 1943. piše Bajramski prilog u "Hrvatskom narodu" u kojem obrađuje temu "Muslimanski Hrvati u našoj narodnosnoj problematici".

Radi teme koja je izuzetno važna i aktuelna donosimo ovaj članak gotovo u cijelosti.

MUSLIMANSKI HRVATI U NAŠOJ NARODNOSNOJ PROBLEMATICI

("Hrvatski narod" br. 905.-1943.)

Naseljavajući područje, na kojem se sukobljavaju dva svijeta, naš je narod bio vječito izložen najoprečnijim nacionalnim, vjerskim i kulturnim utjecajima, koji su dolazili sa svih strana, i kao da je zla kob htjela, sukobljavali su se upravo na hrvatskoj zemlji. Opasnost da hrvatski narod izgubi svoju narodnu individualnost u tuđinskoj bujici bila je vječito aktuelna. Kulturno i civilizacijski superiorniji i nacionalno i vjerski mnogo agresivniji zapad, kojemu Hrvati u mnogomu imaju zahvaliti svoj kulturni uspon, predstavljao je u isto vrijeme za nas i veliku provaliju, u čijem smo ždrijelu svaki čas kao poseban narod mogli iščeznuti. Stegnut državnopravno u uskoj krletci Trojedinice, teritorijalno rascjepkan i raskomadan, te kulturno, politički i vjerski podvojen, hrvatski je narod u borbi za svoj opstanak morao nužno tražiti pomoć izvana. Vlastite snage bile su i odviše razrovane, istrošene i razjedinjene.

I upravo u ovome neprekidno ugroženom položaju našeg naroda koji se stalno, a osobito tijekom XIX. i početkom XX. stoljeća morao boriti za očuvanje i najosnovnijih prerogativa, koji jednom narodu pripadaju - moramo tražiti psihološke uzročnike ilirskom, sveslavenskom, jugoslavenskom fenomenu.

Ilirska, sveslavenska, odnosno jugoslavenska nacionalno-politička koncepcija imala je - ujedinivši sve slavenske narode na Balkanu u prvom redu Hrvate i Srbe - pojačati hrvatsku liniju otpora i osigurati položaj hrvatskog naroda uopće. Međutim, ova se zamisao već pri samom rođenju pokazala neizvedivom. Protagonisti ilirske, odnosno jugoslavenske koncepcije smetnuli su naime s uma, da pred sobom imaju

dva potpuno oprečna mentaliteta (Hrvati i Srbi) i, što je osobito na Balkanu veoma važno, različite konfesionalne skupine - Hrvati vječito nacionalno i politički ugroženi, gledali su u ilirstvu, odnosno jugoslavenstvu jako defenzivno sredstvo za samoobranu, dok su Srbi - koji su bili u mnogo manjoj opasnosti za svoju narodnu samobitnost i koji su imali izgraden državni i nacionalni program - osobito u jugoslavenstvu vidjeli veoma pogodno oružje za provodenje svojih ofenzivnih planova koji je još početkom prošlog stoljeća srpski narodni pjesnik iskreno i jezgrovito formulirao (F. Višnjić: Početak bune protiv dahija)

U Hrvatskoj je međutim bilo vrlo malo dalekovidnih pojedinaca, koji su odmah u početku mogli prozreti i ispravno uočiti ovu grubu istinitost jugoslavenske pojave. Jedan od tih je bio i otac moderne hrvatske nacionalne misli A. Starčević, koji je na mjesto slavenstva odnosno jugoslavenstva - poniklog iz nepoznavanja vlastitih narodnih snaga - postavlja načelo okupljanja svih narodnih jedinki bez obzira na vjersku i političku opredijeljenost na bazi širokogrudnog i sveobuhvatnog hrvatskog nacionalizma. **Oslanjajući se samo na vlastite snage hrvatski je narod - učio je Starčević - u stanju održati se na ovom opasnom djeliću Europe. Zato je potrebno sjediniti sve hrvatske povijesne pokrajine i čitav narod.**

Trojedinica i Herceg Bosna, katolici i muslimani zajedno sa svim drugim pripadnicima hrvatskog narodnog tijela, jedino u međusobnoj uskoj povezanosti i razumjevanju u mogućnosti su sačuvati svoju narodnu osebujnost.

Starčević prelazi ovu tužnu unskosavsku granicu i smjelo diže veo tajanstvenosti sa vječno tajanstvene i zagonetne Bosne.

Starčević prvi ističe ulogu i značenje Bosne i Hercegovine i njenog osobito brojčano najjačeg muslimanskog pučanstva za Hrvatsku.

... Prema najopćenitijim brojčanim podacima jasno se vidi, da je Bosna i Hercegovina toliko hrvatska koliko su njezini muslimani Hrvati. A da su potomci Bošnjaka Dobrijeh - potomci onih čudnih i fanatičnih pripadnika još čudnovatije samostalne bosanske crkve, koju nazvače patarenstvom - zaista Hrvati, mislim da je suvišno dokazivati. Čitav niz učenih i objektivnih rasprava napisano je o tome, čitav niz činjenica iz svakodnevnog života daju nam za to dovoljno dokaza.

Herceg-Bosna sa svojim muslimanskim i katoličkim pučanstvom u nacionalnom pogledu je za Hrvatsku nenadoknadiva...

... Jer bez ove pokrajine ostali hrvatski krajevi nemaju nikakvog izgleda da se narodno-politički održe. **Trojedinica je samo ljuska, a Bosna i Hercegovina je jezgra hrvatskih zemalja. Bez Bosne i Hercegovine Trojedinica ne može ni živjeti niti se razvijati, nego se mora i u narodnom i u gospodarskom pogledu osušiti kao odsječena grana.** "Ograničen samo na Trojedinicu hrvatski narod može životariti, a živjeti može samo onda, kad ima i Herceg-Bosnu." (dr. I Pilar)

Usporedo s gospodarskim napretkom hrvatskog pučanstva u Bosni i Hercegovini rasti će i udio bosansko-hercegovačkih muslimana u općem kulturnom stvaranju hrvatskog naroda. Ovaj udio - to moramo osobito istaknuti - nije ni do danas bio neznatan, unatoč teškim prilikama, pod kojim su posljednja tri desetljeća živjeli naši muslimani. Sva ona široka raznolikost tekovina hrvatske kullure ima dobrim dijelom svoje podrijetlo u ovom kulturnom doprinosu bosansko-hercegovačkih muslimana. Ova raznolikost, a sumnjamo da je posjeduje i jedan drugi europski narod, jest naša posebna odlika, "kojom se - kako kaže dr. Ante Radić - možemo ponositi i koja više nego ikakove rasprave najočevidnije dokazuje naš doista izvanredni položaj među kulturama i narodima, nego i neobičnu

plemensku i kulturnu snagu naroda, te nije li čudo da nas nisu rastočili, da se nismo raspršili?" (dr. A. Radić: "Naši Turci, "Obzor" br. 101. 1934.)

Živeći gotovo punih pet stoljeća pod Turcima od kojih su islam primili, bosansko-hercegovački muslimani spojili su u svome kulturnom životu dva svijeta: unutarnji svijet, koji je hrvatski i vanjski svijet, koji je orjentalni. Na taj način hrvatski muslimani - spajajući u krilu hrvatskog naroda zapad sa istokom - doveli su u divan sklad tekovine zapadno-europske, rimske i kršćanske kulture i civilizacije s kulturnim tekovinama Istoka, osobito islama. (Da nas se krivo ne razumije, moramo ovdje naglasiti, da zapad ne ustaje protiv istočne uljudbe i civilizacije, nego jedino protiv bizantsko-istočnjačkog duha, koji je i njemu i nama stran)...

... Kulturna a i politička uloga hrvatskih muslimana, kao uostalom i čitavog našeg naroda, nije međutim ograničena samo međama našeg državnog područja, jer hrvatski muslimani, kao gotovo najbrojnija i najkompaktnija muslimanska zajednica u Europi, u prvom su redu pozvani i dužni ostati islamski svijet, s kojim su povezani istim vjerskim osjećajima, upoznati i dovesti u kulturnu i političku vezu sa svojom domovinom.

Ovo je tek jedan u nizu političkih ogleda koje je pisao Enver Čolaković u vrijeme svoga najvećeg i najplodnijeg pjesničkog, pripovjedačkog i javnog djelovanja. Sve će se to naglo i nasilnički prekinuti 1945.

U sarajevskom "Osvitu" 1944. piše članak o potrebi sloge među katoličkim i muslimanskim vjerskim zajednicama te o "ravnogorskim" četničkim odredima.

... "Ravnogorstvo je organ šovinističkog velikosrbstva (dakle, ne pravog srpskog nacionalizma.) Radi toga se ciljevi ravnogorstva u cijelosti poklapaju s ciljevima velikosrpske ideologije, koja ide za uspostavom Velike Srbije, bilo kao

samostalne države (to je bila koncepcija "Crne ruke" i Pašićeve vlade sve gotovo do konca prošlog svjetskog rata), bilo pak kao federativne jedinice u okviru "federativne Jugoslavije".

Prema zamisli najmjerodavnijih ideologa i vođa velikosrbstva i ravnogorstva zapadna granica ove srpske federativne jedinice ide gotovo do Like i Hrvatskog zagorja, dok njena istočna i južna međa zadire duboko u bugarsko, makedonsko, albansko i crnogorsko područje. Na sjeveru velikosrbstvo za sebe svojata ogromne predjele panonske nizine.

U ovom teritorijalnom okviru ravnogorski pokret nastoji ostvariti Veliku Srbiju, u kojoj bi imao obitavati isključivo nacionalno i vjerski kompaktni srbski narod, povezan dakle ne samo srbskom nacionalnom, nego i pravoslavno-svetosavskom vjerskom idejom. Radi toga nacionalne i vjerske "manjine" u granicama Velike Srbije - prema do danas već toliko puta istaknutoj zamisli najmjerodavnijih ravnogorskih ideologa moraju biti eliminirane ili biološki uništene i to po mogućnosti još u toku samog rata, tako da mirovna konferencija bude dovedena pred gotov čin...

... Ovaj ravnogorski nacionalni fanatizam i vjerski ekskluzivizam došao je do osobitog izražaja u našim krajevima. Herceg-Bosna i Sandžak predstavljaju za velikosrpstvo - zbog ogromne većine svoga domaćeg, autohtonog, nesrbskog pučanstva - liniju najvećeg otpora, koju u mirnim i redenim vremenima nije uopće moguće načeti. Radi toga ideolozi i vođe ravnogorskog pokreta bacaju danas sve svoje intelektualne i fizičke snage upravo na Herceg-Bosnu i Sandžak i krvavim eksperimentom nad domaćom muslimanskom i katoličkom većinom nastoje osigurati za sebe ove krajeve.

Poslije prvog svjetskog rata velikosrbtvo je pokušalo oduzimanjem zemlje domaćem pučanstvu u formi agrarnih

reformi pojačati svoje pozicije u Bosni i Hercegovini. Taj se pokušaj pokazao bezuspješnim. Herceg-Bosna je ostala strana i tuđa za sve šovinističke nazore i ideologije. Ravnogorski pokret je radi toga pošao danas mnogo dalje. On traži biološko uništenje domaćeg bosansko-hercegovačkog pučanstva, muslimanskog, katoličkog, pa i pravoslavnog, ukoliko ovo potonje ne prihvati šovinističke nazore velikosrbstva.

Zbog male udaljenosti od svoje matične zemlje, te zbog pogodne konfiguracije tla duž istočne bosansko-hercegovačke granice, ravnogorski pokret je 1941. uzeo maha najprije u istočnoj Bosni, koja je naseljena pretežno muslimanima. Tako su nenaoružani nepripravni bosansko-hercegovački muslimani postali prve žrtve ravnogorskog fanatizma. (Malo kasnije i Hrvate-katolike iz Hercegovine, Like i Dalmacije zadesila je slična sudbina.)

Površnom promatraču prilika u Bosni i Hercegovini i danas će možda biti nejasno kako je moglo doći u toku 1941. i 1942. do neviđenih pokolja nad muslimanskim pučanstvom istočne Bosne. Ovo će pitanje postati još zamršenije i nejasnije, ako podsjetimo na činjenicu, da ni u bliskoj niti u dalekoj povijesti Bosne i Hercegovine nema ni jednog slučaja da su bosansko-hercegovački muslimani izvršili ma i najmanji pokolj nad svojim nevinim i golorukim zemljacima druge vjere.

Realnu političku pozadinu ovog nečuvenog plesa smrti treba tražiti u spomenutoj borbi velikosrbstva za bosansko-hercegovačko tlo.

Ali ideja osvajanja bosansko-hercegovačkog tla putem biološkog uništenja njegovih autohtonih posjednika i stanovnika može zagrijati samo uski krug ravnogorskog vodstva. Da se raspire mračni i zločinački nagoni gomile, treba naći mnogo jače i efikasnije načine.

I smišljena promidžba, koja je raspirivala stare vjerske

strasti mržnje protiv islama i muslimana, a malo kasnije i protiv katolika, koja je širila upravo fantastične vijesti o nekom tobožnjem pokretu protiv Srba, te napokon - a što je najvažnije - koja je otvarala mogućnosti za pljačku i haračenje - takva promidžba je brzo prodrla u pravoslavne, posebno seljačke mase. I radio i novinstvo i razni leci - sve je stavljeno u službu ove propagande, koja je usađivala misao pokolja u vrlo plodno tlo. U pravoslavnoj sredini je nastalo jako gibanje i talasanje. Elementi, žedni krvi i pljačke, pošli su naprijed. Ravnogorski pokret je u njima našao svoje najaktivnije pobornike...

... Osjećaj čovječnosti, razbora i susjedske dužnosti, koji je neosporno postojao u našoj pravoslavnoj sredini, nije bio u stanju suzbiti i paralizirati jarki plamen propagande, koja je nosila miris krvi i veličala misao pokolja nevinih. Zločinačke instinkte sirovih i fanatiziranih masa nije teško raspiriti, a psoebice to nije teško učiniti u sredini, kojoj je hajdučija, čak i za vrijeme Jugoslavije, bila ne samo uzdizana na pijedestal nacionalnog božanstva, nego i djelatno vršenja.

Masa je prvenstveno rušilački i zločinački faktor. Posebice pak masa, koja nema višeg ideala od pljačke i ubijanja. Ovu destruktivnu i ubilačku moć masa ravnogorske vođe su stavili u službu svoje ideologije. Ubojice i konjokradice imale su osigurati pobjedu i moć ravnogorstva u Herceg-Bosni i Sandžaku...

... Poslije trogodišnjeg krvavog haračenja ravnogorski pokret nije u našim krajevima postigao svoga cilja. Hrvati-katolici i muslimani dali su brojne žrtve, ali se nisu odrekli svoga tla. Dapače, njihova volja da očuvaju svoju zemlju postala je, prekaljena u borbi, još jača...

... U područjima, gdje je ravnogorski pokret najdjelatniji a to je jugoistočna Bosna, istočna Hercegovina i neki dijelovi Dalmacije, partizani se u većem broju ne mogu - zbog

oskudice hrane - dulje zadržavati. I sad pod izlikom borbe protiv partizana ravnogorci napadaju pojedine muslimanske i katoličke gradove i sela i tu zavode svoj "red", ubijajući goloruko muslimansko i li katoličko pučanstvo (primjer: Goražde, Cetina i druga mjesta), paleći naše kuće i rušeći naše bogomolje.

Nedavna tragedija Goražda najbolji je primjer "reda", koji zavode ravnogorski pljačkaši. Poklane muslimanske žene, starci i djeca, te zgarišta dviju krasnih džamija, najbolji su dokaz da ubojice i konjokradice ne mogu biti u isto vrijeme i čuvari reda, života i imanja...

("Oslobođenje", Sarajevo 1944.)

Ovako je pisao Enver Čolaković pod pseudonimom Alija Kopčić. Koliko je samo ovaj njegov članak iz 1944. aktualan i danas. Njegovi članci objavljeni u razdoblju između 1943. i 1944. pokazuju da je imao ne samo pjesničkog i pripovjedačkog dara već i političkog sluha. Političke analize događaja i pojava pokazuju njegovu smisao za realnost bez imalo nacionalne ili vjerske isključivosti. Ostao je dosljedno humanistički orjentiran.

Koncem kolovoza 1944. otišao je u Mađarsku kao povjerenik hrvatske vlade za kulturnu razmjenu. Tad upoznaje Zoltana Kodalya i skuplja materijale za svoju antologiju. 11. studenoga 1944. desila mu se velika tragedija: roditelji su mu poginuli u bombardiranju Sarajeva, a zaručnica Nella K. zadobila je kao posljedicu ovoga bombardiranja slom živaca od čega se tek nekoliko godina kasnije oporavila. Za ukop njegovih roditelja pobrinuo se Hamid Dizdar.

Kraj rata Čolaković je dočekao kao gotovo slomljen čovjek. Iz Mađarske se pješice vratio u Zagreb, a zatim u Sarajevo gdje je bio uhićen. Iz Sarajeva je kao uhićenik prebačen u Zagreb. Imanje mu je odmah nakon rata eksproprirano.

Mak Dizdar mu je pisao da se ne vraća u Sarajevo jer će izgubiti glavu.

Tokom 1945. bijaše nekoliko puta uhićen u Zagrebu. To ga je duboko pogodilo, premda je ubrzo bio pušten na "slobodu". 1946. piše zbirku pjesama *Iz moje samice* i prozu *Zatvorske novele*. Mučí ga sudbina mnogih nevinih supatnika koji su poslije rata bili nepravedno suđeni, proganjani i ubijani. Njegova zaručnica se liječi u bolnici u Jankomiru a on joj pomaže koliko može. Doktori mu govore da se radi o neizlječivoj bolesti. Enver Čolaković odlučuje ostati u Zagrebu i ne vraćati se u Sarajevo. 1946. upoznaje svoju buduću suprugu Stellu Podvinec, profesoricu klavira i 1947. s njom osniva obitelj.

Te 1947. tiskaju se Čolakovićevi prijevodi dvaju romana književnika - ideologa Ervina Šinka. Kako je došlo do toga apsurda da još uvijek glasoviti pisac Čolaković poluanonimno prevodi ovog osrednjeg pisca i Krležinog prijatelja. Čolaković nije cijenio Šinka, a nije bio ni pristaša Krleže zbog njegovog komunističkog opredjeljenja. Prevodio je Šinkova djela jer je morao od nečeg živjeti.

Kroz to vrijeme marljivo piše svoja djela, nadajući se boljim vremenima. Od 1946. do 1947. piše uglavnom lirsku prozu: *Pisma nepoznatom* i *Mrak-Simfonija riječi u a-mol*. 1947. počinje pisati autobiografski roman *Jedinac* u stihovima. (Roman dovršava tek 1962).

Neumorno radi kao predavač matematike u mnogim srednjim školama i zbog toga uspijeva pisati samo pjesme. Njegovo je pjesništvo doseglo svoju zrelost upravo u ovom periodu. 1953. piše *Bajke* o stvaranju svijeta, inspirirane Kur'anom i dopunjuje *Lokljane*, ciklus pripovjedaka o bosanskom selu između dva svjetska rata. 1953. dobiva sina Esada.

Upravo u to vrijeme završva njegov kratkotrajni rad u Krležinom Leksikografskom zavodu. Prema njegovim

dnevničkim zapisima, tu je radio anonimno kao pomoćnik urednika i lektor na "Pomorskoj enciklopediji", koja sadrži i puno njegovih autorskih članaka.

Od 1953. pa sve do smrti Čolaković živi kao profesionalni pisac (koji ne može objaviti gotovo ništa sve do 1965.). Zaraduje za život davanjem instrukcija iz matematike, fizike, latinskog, povijesti... i iz svega što je znao, a znao je mnogo.

1955. dobiva sina Zlatana. Čolaković prolazi kroz težak i bolan period dvadesetogodišnje prisilne šutnje. Kao pisac biva potpuno zaboravljen. Tijekom čitavog ovog razdoblja uspio je objaviti samo par pjesničkih minijatura, nekoliko eseja o Endre Adyju, veći broj prepjeva, ali ništa od umjetničke proze. Iako uporno piše prozu, bavi se većinom prevođenjem, znajući da će mu prijevode lakše objaviti nego njegova izvorna djela. Skuplja materijale za pripremu antologija mađarske i austrijske lirike. Do konca 1964. imao je u pripremi prepjeve preko stotinu mađarskih pjesnika. Počinje pisati romane: *Mali svijet, Rasap; Srce Marije Kavaljecke* i dugu novelu *Spirale*.

Ogorčen na lažne prijatelje koji su ga napustili upisuje povijest na Filozofskom fakultetu u Zagrebu na kojem je i diplomirao 1959.

Čolaković je, premda anonimno, ipak prisutan i u javnom životu. Zajedno sa suprugom Stellom priprema niz radioemisija o povijesti glazbe. Glazba i glazbeni život postaju još jedno značajno područje njegovog interesa i djelovanja.

Nakon 1965. počinje period Čolakovićevog značajnijeg djelovanja u javnom životu. 1966. konačno dobiva putovnicu i s mladenačkim poletom putuje Mađarskom, Austrijom, Njemačkom i Danskom. Sa suprugom i sinom Esadom putovao je oko tridesetak puta u Mađarsku i Austriju u kojima napokon nalazi prave prijatelje i štovatelje svoga rada. Veoma sretan kad je izvan zemlje po povratku

u Zagreb sa sobom donosi prepune kovčege knjiga i časopisa. Također vodi prepisku s brojnim mađarskim, austrijskim i njemačkim pjesnicima. Čolaković se oduševljeno prihvatio rada na antologijama mađarske i austrijske lirike i pokušao je nagovoriti i druge naše prevodioce na suradnju. No, kako mu se s malim brojem prepjeva javio samo Gustav Krklec, odlučio je taj ogromni posao napraviti potpuno sam. Intenzivno prevodi, ali istodobno objavljuje i svoja pjesnička i prozna djela.

Postaje član Društva književnika Hrvatske, PEN-a i Društva prevodilaca Hrvatske. Njegovi prijatelji izvan domovine su: najveći mađarski suvremeni pjesnik Gyula Illyés, glasoviti kompozitor Zoltan Kodaly, prevodilac i pjesnik Zoltán Csuka i mnogi drugi.

Tijekom ovih godina objavio je osam pripovjedaka i novela i više pjesama i eseja. 1970. tiskano mu je drugo izdanje romana *Legenda o Ali-paši* u izdanju zagrebačkog *Znanja*. U isto vrijeme značajna je i njegova prevodilačka djelatnost. 1965. u časopisu "Republika" predstavlja suvremenu austrijsku, a u "Razlogu" i "Mogućnostima" mađarsku liriku. Te iste godine tiska se drugo izdanje Ježićeve *Antologije svjetske lirike* u kojoj su zastupljeni Čolakovićevi prepjevi četrnaestorice mađarskih klasika. Objavljuje prepjeve i eseje o Adyju, Schönwieseu, Basilu, Fodoru, Brigitte Meng, Nagyu i drugima. Također prevodi sa staromađarskoga Kodályjev oratorij *Pesalmus Hungaricus*. 1969. prevodi libreto Wagnerove opere *Majstori pjevači* za svečanost otvaranja zagrebačkog Hrvatskog narodnog kazališta. 1971. tiska knjigu prepjeva Gyulle Illyésa.

Ovo je razdoblje u kojem Čolaković napokon dobiva i priznanje za svoj rad. Njegove pjesme prevode Csuka, Bacski, Hajnal Anna, Ina Jun-Broda, a prozu i pjesništvo prikazuju Ernest Schönwiese, Johann Gunert, Nada

Kesterčanek-Vujica, Palentović, Čengić. 1970. dobiva mađarska priznanja "Pro Litteris Hungaricis" i "Petofi-plakatu", kao i visoko austrijsko odličje "Križ časti za znanost i umjetnost I. reda".

Poslije 1972. za Čolakovića počinje ponovo teško razdoblje ispunjeno beznađem i tugom. On objavljuje svoja djela s velikim poteškoćama jer su oni koji su ga doista cijenili, poznavali i podržavali njegov rad i sami doživjeli istu sudbinu. Nakon "Hrvatskog proljeća" onemogućen im je rad i javno djelovanje. U Hrvatskoj počinje razdoblje prisilne šutnje za sve one koji su na bilo koji način bili ponešeni idejom o buđenju nacionalne svijesti. Čolaković je u ovom periodu imao nekoliko srčanih udara. Ponovo se susreće s omalovažavanjem, pa i bagateliziranjem svoga djela i osobe. Njegove rukopise, poput mađarske antologije, urednici ponekad ne žele čak ni pogledati. (Pune dvije godine njegove *Izabrane pjesme* bile su neotvorene u "Liberu", a sličnu sudbinu doživjeli su i rukopisi njegovih pripovjedaka *Lokljani* i romana *Mali svijet*.) Jedino mu je utočište Hrvatska književna revija *Marulić*, u kojoj je bio član uredničkog vijeća i jedan od njezinih osnivatelja.

Tokom 1972. Čolaković je završio svoju veliku antologiju mađarske poezije, koja je u svom izvornom obliku dvostruko veća od tiskane knjige. Završio je i svoje prepjeve šezdesetorice austrijskih pjesnika XX. stoljeća. Izdavači ne pokazuju interes za ova njegova djela.

1974. izdavači mu ne žele tiskati roman *Mali svijet*, premda je od tadašnjeg RSIZ-a dobio visoku dotaciju za knjigu. U Mađarskoj također nema sreće. Mađarski režimski pisci ga napadaju da se družio sa nepodobnim osobama i uvrstio ih u svoju antologiju tako da ni Zoltan Csuka ne uspijeva tiskati prijevod Čolakovićevih *Spirala*.

1972. i 1975. Čolaković uspijeva objaviti dvije knjige

pjesama Zoltána Csuke, a 1975. napokon nalazi izdavača za antologiju mađarske lirike. Knjigu je izdao Nakladni zavod "Matice hrvatske" 1978. ali Čolaković nije doživio taj trenutak.

Umro je 18. kolovoza 1976. od posljedica srčanog udara.

1990. Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda objavljuju mu *Izabrane pjesme* koje je iz rukopisne pjesnikove ostavštine pripremio i bibliografskim bilješkama popratio njegov sin dr. Zlatan Čolaković.

1991. objavljen mu je i roman *Mali svijet* također u izdanju Hrvatskog književnog društva sv. Ćirila i Metoda i Nakladnog zavoda "Matice hrvatske".

Sve to govori da je padom komunističkog režima i jednoumlja počela postupno izlaziti iz tiska Čolakovićeva djela.

Tako će u "Vjesniku" 1990. Stanko Lasić napisati osvrt o romanu *Legenda o Ali-paši*: *Premda je to uzbudljiva legenda o tome kako je pošteni i odvažni nosač Alija (zvani Leptir-zato što je dnevno i po desetak puta obilazio cijelu čaršiju) postaje ugledni Ali-paša. Taj je roman objavljen već dva puta 1944. i 1970. u suvremenoj je hrvatskoj književnosti ostao bez pravog odjeka. Poslijeratna je kritika Čolakovićev roman, kao i cijelo njegovo književno djelo, uporno preskakivala; današnja čitalačka publika za njega jedva da zna. Velika šteta, jer je riječ o odličnoj prozi iz pomalo idealiziranog ali i privlačnog života starog Sarajeva i Bosne. To je roman s nekim likovima koji su vrhunac proznog umijeća i s dramskim scenama koje mogu stati uz bok najboljih scena u povijesti hrvatskog romana.*

EPITAF NA NEVIDLJIVOJ NEKROPOLI

Zar smo se mi odrekli nacionalizma, ili čak šovinizma? Samo što se on danas u Jugoslaviji zove: Srbizam. Zar je N.R. B.iH. nekakav bih? Da, onda jeste "bih", bih da sam svoja, bih da smijem reći da sam Hrvat ako to jesam, ako osjećam da sam Hrvat, ali jok, ja sam onda "neopredjeljen", jer to je opet jedna nova formulica internacionalnog nacionalizma. U Zagrebu nema društva hrvatskih književnika, nego je to "Društvo književnika Hrvatske"... Dakle, drugovi, tko je napredan?

Ja, koji nikada nisam ni pokušao negirati nacionalnost, jer je ona najčvršća kohezionalna sila među pripadnicima istog naroda, ili vi, drugovi, koji trabunjate o ravnopravnosti svih građana, dok kod vas malo šta ima da je ravno, a o pravnom u onom smislu riječi "pravo" koji su mu dali još reakcionarni Rimljani, bolje da i ne govorimo!

(Enver Čolaković, Dnevnik, 16. kolovoza 1953.)

ZNAMENITI HRVATI ISLAMSKE VJERE

I KOLO

1. DŽAFER-BEG KULENOVIĆ
2. SAFVET-BEG BAŠAGIĆ
3. DŽEMALUDIN ČAUŠEVIĆ
4. EDHEM MULABDIĆ
5. ADEMAGA MEŠIĆ
6. MUSA ĆAZIM ĆATIĆ
7. OSMAN NURI HADŽIĆ
8. ALIJA NAMETAK
9. HAKIJA HADŽIĆ
10. ENVER ČOLAKOVIĆ
11. NAHID KULENOVIĆ
12. MAK DIZDAR